

Webrecensie BMGN 126:1 (2011)

Palmen, Eric, *Kaat Mossel, helleveeg van Rotterdam. Volk en Verlichting in de achttiende eeuw* (Amsterdam: Bert Bakker, 2009, 288 blz., ISBN 978 90 351 3396 9).

Wie verdient er een biografie? Zijn dat alleen de groten der aarde? Mensen die de loop der geschiedenis hebben bepaald? Of komen ook ‘kleine luiden’ in aanmerking? Alleen helden, of ook schurken? Alleen mensen, of ook steden, en misschien zelfs huizen? (Een in dit verband curieus voorbeeld is het binnenkort te verschijnen *Het Anne Frank huis. Een biografie*.) Sommigen vinden dat alleen zij een biografie verdienen die voldoende materiaal voor een biografische studie hebben nagelaten. Die houding impliceert dat de voorkeur wordt gegeven aan biografieën van lieden die veel geschriften hebben nagelaten – schrijvers, politici, andere BN’ers. Maar dat niet alleen. Die eis van ‘voldoende materiaal voor een biografie’ maakt dat figuren uit een verder verleden niet voor een biografie in aanmerking komen. Van dit niet erg principiële standpunt heeft Eric Palmen zich gelukkig niets aangetrokken. Ook al heeft de orangistische Kaat Mossel (1723-1798) zelf geen geschriften nagelaten, afgezien dan van de 24 processenverbaal met de verklaringen die zij tijdens haar gevangenschap aflegde, toch vond hij dat zij een boek verdiende: *Kaat Mossel, helleveeg van Rotterdam. Volk en verlichting in de achttiende eeuw*.

Catharina Mulder, beter bekend als Kaat Mossel, was een mosselverkoopster uit de Rotterdamse buurt het Achterklooster. In 1784 werd ze opgepakt als een van de gangmakers van de orangistische rellen rond de verjaardag van de stadhouder, waarbij diverse doden waren gevallen. Vandaar ook haar iconologische reputatie als ‘stadhouderes van het grauw’. Meer dan drie jaar zat zij vast, eerst in Rotterdam, later in Den Haag. Ze werd veroordeeld tot brandmerking en tien jaar gevangenschap, maar advocaat Willem Bilderdijk ging hiertegen in beroep. Toen de politieke situatie in 1787 met de komst van de Pruisen weer kantelde en er eind september 1787 een algehele amnestie voor de orangisten werd afgekondigd, bedankte Kaat Mossel voor de eer: ze had niets misdaan, dus wilde ook geen amnestie. Toch kwam zij hierna op vrije voeten, met een schadevergoeding van meer dan 3500 gulden.

Tot zover een korte samenvatting van de ‘biografie’ van Kaat Mossel.

Daarmee is niet gezegd dat Palmén inderdaad een biografie van haar heeft geschreven. De titel doet dat wel vermoeden, maar een blik in de inhoudsopgave van het boek maakt al direct duidelijk dat hiervan geen sprake is. De hoofdstukken gaan niet over het leven van de hoofdpersoon, maar over onder meer ‘bedel- en eistochten’, de verjaardag van de stadhouder, de patriotten van Rotterdam, Petrus Hofstede en de apologie van Jacob van der Heim. Ook de tekst van de achterflap van het boek laat zien dat we hier niet met een biografie van doen hebben: ‘met oog voor detail en voor individuele levensgeschiedenissen van de hoofdpersonen’, aldus die tekst, heeft de auteur ‘een dynamische cultuurgeschiedenis van de Maasstad’ geschreven. Inderdaad, dat klopt. Door de titel van het boek (en ook de omslag, met de geweldige prent van de praatzieke Kaat) wordt de lezer op het verkeerde been gezet. Het boek gaat over datgene dat in de ondertitel staat: volk en Verlichting, nauwelijks over Kaat Mossel.

Palmen is uitstekend op de hoogte van de sociale en politieke verhoudingen van Rotterdam in de jaren tachtig van de achttiende eeuw. Hij lijkt iedere speler in het conflict persoonlijk te kennen, weet alle details en heeft ook prachtige anekdotes, liedjes en uitspraken

Toch gaat het verhaal dat Palmén wil vertellen maar niet leven. Daarvoor maakt de auteur te veel wetenschappelijke uitstapjes naar grote cultuurhistorische en sociologische beschouwingen. Op de een of andere manier is Palmén er niet in geslaagd om zijn grote kennis van de Rotterdamse conflicten tussen orangisten en patriotten met zijn lezers te delen. Het verhaal blijft steken in goede voornemens en mooie beloftes. Dat heeft alles te maken met de structuur van Palmens betoog. Dat er allerlei tabellen en wetenschappelijke uitweidingen in het notenapparaat zijn ondergebracht, heeft de rommeligheid van de structuur niet kunnen verhelpen. Het uiterlijk van het boek wekt de indruk dat het bedoeld is voor een breed publiek: eindelijk kan men alles lezen over Kaat Mossel, die legendarische ‘helleveeg van Rotterdam’. Maar dat brede publiek komt bedrogen uit. Jammer, want hij had genoeg materiaal om ook de geïnteresseerde leek te kunnen boeien, maar dan had hij toch echt een iets biografischer structuur aan zijn boek moeten geven. Nu hinkt het boek op twee gedachten: enerzijds het bizarre leven van de volkswrouw, anderzijds de complexiteit van de sociale en politieke polarisatie in de tweede helft van de achttiende eeuw. Palmén heeft gelijk dat het leven van Catharina Mulder in die context van polarisatie geplaatst moet worden, maar hij slaagt er niet in de biografische en de cultuurhistorische benadering van zijn onderzoek op een organische manier bij elkaar te

brenge

Ondanks deze kritiek vind ik het een sympathiek en bij vlagen zeer lezenswaardig boek. De uitweidingen over 'preliminele, liminele en postliminele fasen', 'allegorische systematiek', 'appolonisch gedrag', charivari en andere 'symbolische interacties' doen soms afbreuk aan de vaart van het verhaal, maar daar staat tegenover dat Palmén enorm veel interessante details te berde weet te brengen. Bovendien overtuigt hij in zijn analyse. Palmén verzet zich tegen het bipolaire verklaringsmodel waarin elitecultuur tegenover volkscultuur wordt afgezet. Hij laat zien hoe ideologische stromingen juist dwars door de sociale lagen heen liepen en hoe Rotterdammers elkaar in die bange dagen van 'bedeltochten' en orangerellen niet meer verstonden. Complottheorieën gingen er in die context heel makkelijk in. Het is een fascinerend proces, dat de lezer soms doet denken aan de maatschappelijke polarisatie van tegenwoordig. Palmén waagt zich wijselijk niet aan een vergelijking met het heden, maar de volkswoede en de miscommunicatie die hij beschrijft, roepen onwillekeurig af en toe die associatie op. Eén ding is duidelijk: in tijden van sociale spanningen dragen complottheorieën hun steentje bij aan escalatie.

Els Kloek, Universiteit Utrecht en Huygens ING

Webrecensie BMGN 126:1 (2011)

Pansters, Krijn, *De kardinale deugden in de Lage Landen 1200-1500* (Dissertatie Nijmegen 2007, Middeleeuwse studies en bronnen 108; Hilversum: Verloren, 2007, 276 blz., ISBN 978 90 8704 001 7).

In zijn boek *De kardinale deugden in de Lage Landen* onderzoekt historicus en theoloog Krijn Pansters de doorwerking van de vier kardinale deugden verstandigheid (*prudentia*), rechtvaardigheid (*iustitia*), gematigheid (*temperantia*) en dapperheid (*fortitudo*) in de middeleeuwse literatuur in de Lage Landen. Vertrekpunt voor zijn betoog zijn, zoals de auteur duidelijk en scherp formuleert in zijn inleiding, drie belangrijke hypothesen: a) het belang van de kardinale deugden, die onderdeel zijn van een klassiek-heidense deugdenleer, voor de christelijke moraal; b) het feit dat de integratie van de vier kardinale deugden ‘wel grotendeels, maar nooit helemaal voltrokken is’; en c) de vaststelling in oudere literatuur dat de kardinale deugden vanwege ‘hun grote inhoudelijke belang op grote schaal overgeleverd zijn bij de mondelinge en schriftelijke verspreiding van de christelijke moraal in de laatmiddeleeuwse maatschappij’.

De auteur stelt zich ten doel om deze drie hypothesen te toetsen aan de hand van de bestudering van didactische, ethische en theologische traktaten in het Latijn en in het Middelnederlands geschreven in de Lage Landen tussen 1200 en 1500. Eerst richt hij zijn aandacht op teksten die tot de ‘didactisch-moraliserende literatuur’ behoren en die hoofdzakelijk door leken of lage geestelijken voor leden van de adel en de burgerij zijn geschreven (hoofdstuk 1: De kardinale deugden in de Middelnederlandse literatuur). In het tweede hoofdstuk (De Kardinale deugden in de didactisch-theologische literatuur) worden teksten bestudeerd die door de clerus geschreven zijn voor een voornamelijk lekenpubliek, met als doel ethische kennis met een catechetische of moraaltheologische inslag bij te brengen. De didactischtheologische functie van deze teksten wordt in verband gebracht met de bepalingen van het Vierde Lateraanse Concilie (1215), die het ideaal en de noodzaak van degelijker en beter gestructureerd godsdienstonderwijs voor gelovigen (en voor priesters!) propageerden. In het derde hoofdstuk (De kardinale deugden in de context van het klooster) verschuift de aandacht van de leek als lezer naar een publiek van (mannelijke) kloosterbewoners. Het laatste hoofdstuk (De kardinale deugden in de geschriften van de Moderne devoten) onderzoekt de